

Damjan Blagojević¹

Gradsko jezgro Gračanice 1940. godine, urbano- komunalna i društveno- privredna skica

THE TOWN CORE OF GRACANICA, 1940, URBAN- MUNICIPAL AND SOCIO- ECONOMICAL SCHEME

ABSTRAKT

Ovo je dosta pregledna rekonstrukcija izgleda Gračanice između dva svjetska rata, odnosno pri kraju tog perioda. Iako je ispisana po sjećanju svog autora, obiluje nizom zanimljivih podataka i detalja koji mogu poslužiti kao osnova za detaljnija proučavanja raznih aspekata razvoja ovog gradskog središta. Autor nam prilaže i spisak vlasnika zanatskih i trgovačkih radnji, te važnijih ličnosti u društvenom i političkom životu tadašnje Gračanice.

Ključne riječi: Gračanica, Sokoluša, mahala, čaršija, radnja.

ABSTRACT

This is surely a very detailed reconstruction of the prospect of Gracanica between the two world wars, more precisely at the end of this period. Even though it was written as a memory of its author, it is also full of the interesting elements and details that can be undoubtedly useful as a basis to detailed studies of different aspects of this town. The author presents us with the owner-list of handicrafts and trade stores, the names of important persons in the social and political life of Gracanica at that time.

Key words: Gracanica, Sokolusa (river), mahala (the main street), downtown, store.

Neki prirodni i historijski faktori razvoja grada

Povoljna lokacija naselja na južnim obroncima Trebave, ispod vododjelnice koja razdvaja Posavinu i dolinu rijeke Spreče,

na užem lokalitetu naselja uz rijeku Sokolušu, omogućavala je razvoj kompaktnog urbanog naselja sa svim odlikama gradske aglomeracije.

Prirodna bogatstva Posavine, donjeg toka rijeke Bosne i gračaničkog gravitacionog područja, uslijed nedostatka drugih saobraćajnica, bila su usmjerena u unutrašnjost Bosne i obratno, preko Gračanice, putnim pravcem Brčko – Gračanica i Bušletić – Gračanica. To je imalo snažan uticaj na razvoj trgovine i zanatstva u nekadašnjoj Gračanici.

Još u turskom periodu Gračanica stiče status kasabe (prije 1548.), a nešto kasnije postaje centar prostranog kadiluka (1572.), te sve više poprima karakteristike urbane cjeline. U austrougarskom periodu, nakon izgradnje modernih saobraćajnica, naročito puta i željezničke pruge Doboj – Tuzla, prerasta u istinski administrativno-kulturni i privredni centar, postaje sresko (kotarsko) sjedište vrlo velike i značajne teritorije. Nagli razvoj trgovine i zanatstva, a naročito potrebe za transportom poljoprivrednih proizvoda i drvne mase, usloveli su izgradnju odvojenog željezničkog kraka od Karanovca do Gračanice, sa kompletnom željezničkom stanicom u strogom centru grada. Uporedo sa izgradnjom te pruge, pristupa se regulaciji vodenog toka rječice Sokoluše, a zatim postepenom uređenju i kaldrmljenju gradskih ulica, a poslije 1882. i izgradnji poslovnih i administrativnih objekata sa projektnim rješenjima od tvrdog materijala.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata, u novoj administrativnoj podjeli, formirao se gračanički srez (kotar), koji je pored današnje teritorije opštine obuhvatao i područje Sladne, Moranjaka, Gornje i Donje Paležnice, te Velike i Male Brijesnice.

U periodu od 1918. do 1941. godine na području gračaničkog sreza počinju se razvijati i određeni oblici industrije. Postojeće pilane u Karanovcu, a naročito u Bosanskom Petrovom Selu doživljavaju brži razvoj, razvija se industrija građevinskog materijala u Sočkovcu, a u Gračanici jačaju svi vidovi trgovine, zanatstva i ugostiteljstva.

Iz ovog kratkog pregleda može se zaključiti da je dostignuti stepen razvoja gradskog područja Gračanica pred Drugi svjetski rat bio logična posljedica njenog razvoja u minulim vremenima.

Gračanička čaršija na rijeci Sokoluši

Glavni putni pravac iz Brčkog, pri ulasku u grad, grana se u četiri sporedne ulice koje prolaze kroz centar grada i ponovo se spajaju dvije po dvije ulice i to na čvorovima kod Sahat-kule, drvarne pijace i cementirane ćuprije, gdje ponovo prelaze u jednu saobraćajnicu koja se veže sa glavnim državnim putem prvog reda Doboj-Tuzla.

Od ovih ulica desno i lijevo odvajaju se ulice prema manjim urbanim cjelinama, mahalama i to: Javor, Čiriš, Lipa, Srpska Varoš, Drafnići, Mejdanić, Potok mahala, Stubo, Riječka mahala i Ritašići. Jedina ulica u Gračanici koja je imala svoj zvanični naziv bio je Kej pored Sokoluše koji je nosio ime Vojvode Stepe Stepanovića, dok su sve ostale ulice bile bezimene.

Grad se nezvanično dijelio na dvije čaršije i to: na gornju i donju čaršiju. Gornjoj čaršiji pripadala je glavna pijaca – sadašnji park u centru grada i ulice uz pijacu sa kejom i željezničkom stanicom do ispod sahat kule na jugu i do novog Doma kulture na sjeveru.

Centar Donje čarije bila je drverna pijaca – sadašnji skver sa okolinom.

Glavnu pijacu (na mjestu današnjeg parka u centru grada) ograničavao je sa zapada red lipa, a sa istočne strane bila je gradska vaga vrlo privlačnog arhitektonskog rješenja. Glavna pijaca je bila praktično gradska tržnica pod otvorenim nebom za sve poljoprivredno-prehrambene, zanatske pa i industrijske proizvode.

Drvarna pijaca (na mjestu sadašnjeg skvera) bila je isključivo namijenjena za prodaju ogrjevnog drveta, koje se dovozilo zaprežnim kolima ili na konjskim samarima, a često i bremenima nošenim na ljudskim leđima.

Na lokaciji sadašnjeg Srednjoškolskog centra i prostora ispred njega bio je smješten gradski tor, vatrogasni dom i stočna pojaca zvana "sajam".

U centru, preko rječice Sokoluše, na sadašnjoj lokaciji autobusne stanice bila je zgrada željezničke stanice sa robnim magazinom i tri stanična kolosijeka sa dostavno-utovarnim i manevarskim kolosijekom, dužine oko 150 metara uzvodno uz Sokolušu.

Sokolušu i plato željezničke stanice premoštavao je vrlo atraktivan željezni most, koji je svojim izgledom doprinio ukupnom povoljnom arhitektonskom dojmu rješenja minijaturnog željezničkog čvora u centru grada.

Rječica Sokoluša bila je regulisana na potezu od stočne do drvarne pijace. Regulacija se završavala drvenom branom niže sadašnjeg mosta koji premošćava Sokolušu kod skvera. Iz brane je bio izveden jaz koji je vodio vodu do vodenice Jove Tadića.

Po dužini regulisanog dijela toka Sokoluše bilo je izgrađeno 5 drvenih kaskada, koje su omogućavale razlijevanje vode po širini korita pa se stvarao "dojam većeg vodotoka". S obzirom da su koritom Sokoluše u to vrijeme tekle znatno veće količine čiste vode nego danas, ispod svih kaskada i ispod brane, te u virovima duž korita bilo je u izobilju raznih vrsta riba koje su djeca svakodnevno lovila.

Često izlijevanje potoka Japage i rječice Sokoluše posebno je opterećivalo tadašnje gradske komunalce. Japaga je donju čaršiju plavila skoro svake godine, a nekada i dva puta godišnje, dok se Sokoluša izlivala iz svog korita jednom u nekoliko godina. Najveća poplava zabilježena je krajem ljeta 1939. godine. Izlila su oba vodotoka, tako da je kroz grad tekla bujica, mjestimično i do 1 metar dubine. Posljedice te poplave bile su katastrofalne. Potpuno je srušeno nekoliko mostova na rječici Sokoluši, dok su ostali bili teško oštećeni. U gradskom rajonu koji je zahvatio vodeni val voda je poplavila sve podrume i prizemne poslovne prostore. Pored mosta na rječici Sokoluši kod skvera, srušena je brana i obalni zid sa dijelom željezničke pruge Gračanica-Karanovac. I u to vrijeme postojala je velika solidarnost i međusobno povjerenje građana, koji su zajedničkim snagama sve štete od poplava uspjeli sanirati do kraja 1940. godine.

Glavne gradske komunalne funkcije

Kompletnu komunalnu službu obavljala je posebna grupa pri opštini Gračanica, na čelu sa izuzetno sposobnim poslovođom Kulić Bešiom. Pod svojom kontrolom ova služba je imala vodovod, kanalizaciju, struju, održavanje čistoće ulica i riječnog korita, zatim opštinskog tora, te

opštinskog bika i ždrijepca za rasplod, pijace i malte.

U to vrijeme Gračanica je spadala u najčistije gradove na Tuzlanskom okrugu, što je najbolji dokaz da je ova komunalna grupa dobro obavljala svoje poslove.

U ljetnom periodu ulice su svako jutro i veče prskane vodom iz bureta sa prskalicama, kojeg je na specijalno uređenom vozilu vukla opštinska konjska ili volovska zaprega. Zapregom je upravljao Alić Ramo. Pri ovoj službi bila su takođe specijalna zaprežna vozila za odvoz smeća i zaptvorena, specijalno okovana, kola za razvoz mesa od klaonice do mesnice, kojim je upravljao Ago Valjevac.

U jesen, uslijed većih oborina, dolazilo je do "raskvašavanja" gradskih ulica i stvaranja velikog blata koje je čišćeno grnalima i odvoženo u Sokolušu. Zimi, za vrijeme snježnih padavina, ulice su se redovno čistile drvenim grnalima s konjskom ili volovskom zapregom, tako da problem neprohodnosti gradskih ulica nije postojao.

Uže gradsko područje snabdijevalo se vodom iz gradskog vodovoda, koji je doveden 1936. godine sa izvorišta Hadžijina voda. Tokom noći voda se potiskivala pumpama u rezervoar u Varoši (na Gaju), da bi se danju gravitacijom spuštala u vodovodnu mrežu. Do 1940. godine takozvano kućno snabdijevanje bilo je instalirano samo u nekoliko privatnih i društvenih objekata.

Na gradski vodovod bile su priključene ulične česme sa kojih su se vodom snabdijevala ostala gradska domaćinstva. Česme su bile instalirane po mahalama i to na šest lokacija: 1.na uglu gdje se spajaju ulice Lipa i Čiriš (iza sadašnje Šumske uprave); 2.na drvarnoj pijaci (Gračanički

skver); 3. na uglu ispred Sahat-kule; 4 .na glavnoj pijaci ispred Osman-kapetanove medrese (sadašnji centralni park); 5. ispred nekadašnje stručne škole (sadašnja Muzička škola, stari Narodni univerzitet); 6. na raskršću ulica poviše stambenog bloka Hadžistevići.

U Gračanici nije postojala gradska kanalizacija za odvod fekalnih voda, ali je zato kanalizacija za oborinske vode dobro funkcionisala.

Na užem gradskom području na obalama Sokoluše bile su izgrađena 3 gradska javna nužnika: prvi, na desnoj obali Sokoluše u ulici Ahmeta Šiljića (ulica koja prolazi pokraj autobuske stanice op. u.) kod mosta koji vodi prema Domu kulture, drugi - na željezničkoj stanici i treći - na lijevoj obali Sokoluše, niže mosta kod skvera. Nužnici su bili zidani i sa velikim betonskim rezervoarima, koji su se praznili za vrijeme velikih voda.

Pored navedenih komunalnih rješenja, najveći broj stanovništva je u svojim dvorištima imao vlastite bunare, ili pumpe za dobivanje pitke vode, dok su nužnici uglavnom bili izvan stambenih objekata u dvorištima, sagrađeni iznad običnih septičkih jama.

Na čitavom gradskom području nije bila asfaltirana niti jedna ulica, jedino su bili izgrađeni trotoari duž desne strane glavne ulice od drvarne pijace do pravoslavne crkve i sa lijeve strane do bijele džamije.

Na ušću Sokoluše i Drijenče, nalazila se gradska klaonica, zgrada malih dimenzija i oskudne klaoničke opreme.

U staroj zgradi na uglu, gdje se odvajaju sokaci za Potok mahalalu i Stubu nalazila se gradska elektrana, instalirana 1931. godine. Od 1939. godine kada je izgrađen

električni dalekovod Tuzla-Doboj služila je kao rezervna električna centrala, sa kojeg je koristio uži dio gradskog područja Gračanica, uglavnom za rasvjetu kuća i ulica.

Na ulazima u grad sa sjevera i juga bile su izgrađene malte, na kojima se naplaćivala taksa – maltarina, za unošenje u grad svih roba koje su predviđene za prodaju. Zgrada sjeverne malte nalazila se na desnoj strani puta Brčko-Gračanica u neposrednoj blizini današnjeg naselja Malta, dok se zgrada južne malte nalazila na uglu ulice Džemala Sumana i Ozrenskog partizanskog odreda (raskrsnica prema Lipi kod Štamparije).

Javni i državni objekti i njihove funkcije

Sjedište sreza se nalazilo u sadašnjoj zgradi Skupštine opštine Gračanica. Uz zgradu je bio dograđen aneks u kome je bio smješten Sreski zatvor. Oko zgrade sreza bio je lijepo urađen i vrlo dobro održavan park, ograđen ogradom od letve.

Sjedište opštine nalazilo se u zgradi koja se nalazi u ulici Steve Milovanovića (zgrada bivše udružene škole, op.u.). To je tada bila prizemnica sa većim dvorištem. Pored opštinskih službenika u njoj je bila smještena i opštinska policija, dok se žandarmerija nalazila u takozvanoj žandarskoj kasarni na ulazu u mahalalu Varoš.

Medicinska služba obavljala se u dvije ambulante: ambulanti dr. Avde Prohića u kojoj su vršene i stomatološke usluge nalazila se na lokaciji današnje poslovno-stambene zgrade "Grades" (bivši Dom izviđača). Ambulanta dr. Vicka Mrčića nalazila se u ulici Đogić Ibrahima do zgrade

tadašnje ženske stručne škole. I ona je također srušena.

Novoizgrađenom objektu za sresku bolnicu u međuvremenu promijenjena je namjena u dječji dom. Taj će objekt kasnije ući u sastav današnjeg doma zdravlja, na kojem su vršene mnogostruke adaptacije i nadogradnje.



Putnu službu na području sreza obavljali su putari u okviru Uprave puteva pod vodstvom upravnika putne službe kojeg su zvali "Štroco". Uprava puteva je bila smještena u zgradi koja se nalazila u glavnoj ulici Todora Panića broj 45. (sadašnja ulica Ahmed-paše Budimlije, op.u.)

Šumska uprava i pošta nalazile su se u ulici Adema Alića broj 130 i 131. (sadašnja lokacija stare pošte, op.u.)

Zgrada muške osnovne škole bila je na lokaciji današnjeg novog Doma kulture, a ženska osnovna škola u zgradi sadašnje muzičke škole kod bivšeg Narodnog univerziteta. Stručna ženska petorazredna škola bila je u zgradi naspram doma kulture (nekadašnji Sekretarijat za narodnu odbranu, op.u.) koja je tada bila prizemnica.

Osman-kapetanova medresa se nalazila u objektu starog doma kulture, preko puta bijele Ahmed-pašine džamije.

Sokolsko društvo sa salom za vježbe zvanom sokolanom bilo je smješteno u objektu koji se nalazio na izlazu ulice Lipa, iza kuće sa kupolom.

Narodna biblioteka se nalazila u zgradi starog kina na izlazu u glavnu ulicu kod Sahat-kule. (stari kino, kasnije salon namještaja Trg. preduzeća "Bosna", danas restoran op.u.)

U Gračanici je djelovalo kulturno-umjetničko društvo "Narodna biblioteka" i žensko društvo "Kolo srpskih sestara". Kulturno-umjetnička društva su za svoju djelatnost koristila prostorije velike sale Narodne biblioteke, uz koju je bila sagrađena i pozornica, zatim jednu veću učionicu ženske stručne škole, te pozornicu u sastavu sale hotela "Bosna".

Zgrada hotela "Bosna" nalazila se na uglu glavne ulice i drvarne pijace, sadašnjeg skvera, a zgrada hotela "Soko" na željezničkoj stanici.

Što se tiče sporta i fizičke kulture, u gradu je djelovala sportska organizacija "Soko", u kojoj je njegovana tjelesna gimnastika i djelomično laka atletika, te fudbalski klubovi "Jedinstvo", "Bosanac" i "Jugoslavija". Prva dva fudbalska kluba bili su gradski rivali, dok je fudbalski klub "Jugoslavija" bio više đачki klub kojeg su samoinicijativno formirali omladinci đaci i aktivan je bio samo za vrijeme ljetnih školskih raspusta.

Pored navedenih administrativnih, školskih, zdravstvenih, kulturnih i sportskih objekata, u to vrijeme je u Gračanici bilo aktivno i 10 vjerskih objekata i to: 8 džamija, pravoslavna i katolička crkva, dok se u jevrejskoj sinagogi (Havra) duže vremena mije obavljala vjerska služba.

Zgrada jevrejske sinagoge nalazila se na lokaciji današnjeg malog parka niže skvera (sada Poslovni centar "Evropa", op.u.), kojeg su stariji ljudi zvali havrište.

Gospodarske prilike i društveni život Gračanlija

I pored toga što je u to vrijeme gradsko područje naseljavalo svega 4.500 - 5.000 stanovnika, vrlo je važan podatak, da je na tako malom prostoru egzistirao vrlo veliki broj zanatskih, trgovačkih i drugih radnji.

Neposredno pred Drugi svjetski rat, 1940. godine, u Gračanici je bilo registrovano:

- pekarskih zanatskih radnji 12
- mesarskih zanatskih radnji 5
- ugostiteljskih zanatskih radnji:
 - gostionice 9
 - hoteli 2
 - hanovi 2
 - kafane 14
 - aščinice 3
 - slastičarnice 4
- trgovačke radnje 40
- otkupne stanice
 - otkup jaja i živine 5
 - otkup drveta 3
 - otkup poljop. proizvoda i kože 6
- veletrgovine 4
- lageri tehničkog drveta i građ. mat. 4

- frizersko-brijačke zanatske radnje 6
- obučarske zanatske radnje 14
- krojačke zanatske radnje 10
- stolarske zanatske radnje 8
- kovačko-kolarske zanatske radnje 4
- lončarske zanatske radnje 2
- kalajdžijske zanatske radnje 2
- bravarsko-linarske zanatske radnje 2
- zlatarske zanatske radnje 3
- sajdžijske zanatske radnje 2
- fotografske zanatske radnje 2
- kostretarske zanatske radnje 3
- vodenice i elektro-mlinovi 8
- profesionalni šoferi 3

Na osnovu ovakve raznolikosti i broja zanatskih, ugostiteljskih i trgovačkih radnji, može se pretpostaviti da je bila daleko veća ponuda robe i usluga nego što je bila njihova potražnja, pa su vlasnici radnji nastojali da svoju robu, usluge i proizvode što više približe kupcu ili da izađu na druga tržišta.²

Ispred gostionica i kafana u ljetnom periodu su redovno iznošeni stolovi za kojima su sjedili gosti. Na otvorenim kapcima trgovačkih radnji (ćepencima) bila je izložena roba i zanatski proizvodi, a ispred nekih radnji, na trotoaru bile su postavljene i posebne tezge sa robom za rasprodaju. Na pijaci, ispod lipa, (sadašnji centralni park, op.u.) bile su tezge sa piljarskim proizvodima, dok je pored nekih pekara nuđeno pečeno meso u dagari. U

pekarama su se proizvodile različite vrste hljeba i peciva, a u aščinicama su nuđena raznovrsna aščijska jela sa posebnim specijalitetima sa ražnja i bureci.

Stolovi ispred gostionica i kafana, za kojima su sjedili gosti, izložena roba i zanatski proizvodi na ćepencima i tezgama, pekare, aščinice, piljarnice na otvorenom, u glavnoj ulici i sokacima koji se vežu za glavnu ulicu u centru, činili su poseban kolorit u centra grada i osjećaj obilja roba i usluga, za koje osim pazarnog dana nije bilo dovoljno kupaca. Pazarni dan, kao i sada, bio je petak, dok je godišnji vašar održavan 8. novembra. Gračanički vašar je bio čuven i cjenjen na daleko većim prostorima izvan sreza jer je u to vrijeme predstavljao značajnu privrednu i zabavnu manifestaciju.

Nažalost, poslije Drugog svjetskog rata došlo je do ukidanja vašara, ali ne voljom naroda, nego po nalogu tadašnje vlasti. Taj vid trgovanja proglašen je neekonomskim i zastarjelim, a zanemarena dugogodišnja tradicija sa kojom se narod ovog kraja već bio saživio. Stoga se narod, i pored važećih propisa, gotovo po inerciji godinama okupljao u Gračanici u danima vašara, koji to zvanično nije bio. Vašar je obnovljen 1984. godine, kada opštinske vlasti ukidaju svoje ranije propise o "ukidanju vašara".

Po tradiciji, stanovnici Gračanice od uvijek su voljeli društveni život i izlete u prirodu. Značajan broj građana bio je aktivan u raznim društvenim, kulturnim i sportskim organizacijama i društvima. Svake nedjelje i praznika limena glazba Dobrovoljnog vatrogasnog društva, koje je osnovano 1927. godine, prolazila je kroz grad i svojom muzikom stvarala dobro raspoloženje i prazničnu atmosferu u čaršiji. Često su se održavali teferiči

koje su priređivala kulturno-umjetnička društva i privatna lica. Najpopularniji su bili teferiči koje je redovno priređivalo gradsko Dobrovoljno vatrogasno društvo.

Prirodne ljepote u okolini Gračanice, a naročito sprečanska dolina i rijeka Spreča, privlačile su mnogobrojne Gračanlije, koji su znali uživati u prirodi, na izletima i raznim teferičima, naročito u ljetnom periodu uz rijeku Spreču. U to vrijeme Spreča je bila biserno čista, puna raznih vrsta, pa je boravak na njezinim prelijepim i pitomim obalama, ribolov i kupanje bio poseban užitak za mnoge ljubitelje prirode, izletnike i "teferičlije".

Spisak vlasnika zanatskih, trgovačkih, ugostiteljskih i drugih radnji u Gračanici neposredno prije Drugog svjetskog rata.

Vlasnici pekarskih zanatskih radnji:

- Urošević Dimitrije,
- Hadžihasanović Atif,
- Sokolušić Mujo,
- Nikolić Stevo,
- Sulejmanović Ćamil,
- Čajić Faik,
- Moralić Rizah,
- Fazlić Dževdet,
- Kuduzović Mujo,
- Nedić Milan,
- Petrović Savo.

Vlasnici mesarskih zanatskih radnji:

- Musić Hašim,
- Šarić Ibro,
- Šarić Ago,
- Husarkić Salih,

- Kuduzović Haso.

Vlasnici ugostiteljskih radnji:

Gostionice:

- Blagojević Mihajlo,
- Milosavljević Milisav,
- Hadžistević Spaso,
- Džabić Adem,
- Savić Nikola-Brada
- Jovanović Dimitrije,
- Mulalić Rizah,
- Jovanović Katica,
- Lazarević Ranko.

Hoteli:

- “Bosna”, vlasnik Gojković Milan,
- “Soko”, vlasnik Bešlagić Sulejman.

Hanovi sa kafanama i prenoćištem:

- Jahić Sejdo,
- Letić Ibrica.

Kafane:

- Čubrilović Suljo,
- Karađoz Mujo,
- Purač Ehem,
- Šaković Mujo,
- Sinanović Mara,
- Mićanović Pero,
- Salihefendić Ahmet,
- Dizdarević Salih,
- Junuzović Husejn,
- Tahirović Rahim,
- Jukan Mujo,
- Priganica Mehmed,
- Žunić Muhamed (držao kafanu u Narodnoj biblioteci)

- Helić Galib.

Aščinice:

- Alić Mujo,
- Omerović Kahriman,
- Čubrilović Halil.

Poslastičarnice:

- Šerifović Mursel,
- Tahirović Arif,
- Mihtarević Velija,
- Okanović Osman.

Vlasnici trgovačkih radnji:

- Krdžalić Meho,
- Dervišefendić Hasan,
- Osmanbegović Salih,
- Helić Salih,
- Nikić Veso,
- Spahić Abdurahman,
- Papo Rafael,
- Blagojević Jovo,
- Halilbegović Ibrahim,
- Prohić Sabrija,
- Kolaković Ilija,
- Tadić Jovo,
- Simić Ljubo,
- “Bata” (Borovo), obuća,
- Ivanišević Stanko
- Papo Isidor,
- Goldgruber Desider,
- Junuzović Husejn,
- Širbegović Ibrahim,
- Šabić Mehmed,
- Sarajlić Atif,
- Hinić Ljubo,

- Tihic Bećir,
- Tihic Salih,
- Trifković Stanko (trgovina oružja),
- Nikolić Jovo,
- Hadžić Osman,
- Rešidbegović Muhamed i Sejdo,
- Šaković Velija (knjižara),
- Viktor Koloman (apoteka),
- Rešidbegović Ibrahim,
- Rešidbegović Hazim,
- Rešidbegović Galib,
- Mulahusejnović Bego,
- Mulahusejnović Zejnil,
- Helić Galib,
- Kurtagić Derviš,
- Hivzefendić Omeraga,
- Nešković Mihajlo,
- Ibrahimović Sulejman (piljarnica),

Otkupne stanice:

Otkup jaja i živine:

- Ahmetašević Ibrahim,
- Žunić Bećir,
- Žunić Abdulah,
- Žunić Emin,
- Džiko Osman.

Otkup drveta:

- Prohić Sabrija,
- Žuža Jovan,
- Goldgruber Desider.

Ostali poljoprivredni proizvodi i koža:

- Sabrija Prohić (poljoprivredni proizvodi),
- Nikolić Jovo – poljoprivredni proizvodi,

- Todić Jovo (poljoprivredni proizvodi),
- Ivanišević Stanko (poljoprivredni proizvodi),
- Zukobašić Ahmet (poljoprivredni proizvodi),
- Nedeljković Dimšo (koža),
- Redšidbegović Ibrahim (poljoprivredni proizvodi).

Veletrgovine:

- Prohić Sabrija (3 stovarišta drveta),
- Blagojević Jovan (1 stovarište građevinskog materijala),

Vlasnici frizerskih i brijačkih zanatskih radnji:

- Žunić Naim,
- Sokolović Muhamed,
- Džinić Sakib,
- Jovanović Vlajko i Ljubo,
- Đulić Rasim,
- Kuduzović Hasan.

Vlasnici obučarskih zanatskih radnji:

- Ejubović Hasib,
- Ustavdić Hasib,
- Nedeljković Jovo,
- Nedeljković Ljuboje (opančar),
- Jovanović Jovo (Ajo) (opančar),
- Dujković Jovo,
- Salihefendić Raib,
- Salihefendić Fajik,
- Čajić Akif,
- Jovanović Stevo,
- Stjepanović Nikola,
- Tešić Simo,
- Travljanin Suljo (sarač i obučar),

- Stojanović Andrija.

Vlasnici krojačkih zanatskih radnji:

- Begić Mehmedalija,
- Bravić Osman,
- Salihefendić Ahmet,
- Nedić Marko,
- Nedić Rado,
- Žunić Tajib,
- Ejubović Osman (terzija)
- Agić Ibrahim,
- Martić Nikola.

Vlasnici stolarskih radnji:

- Mulajusufović Hazim i Ibrahim,
- Helić Sejdo,
- Kenjar Alija,
- Hivzefendić Osman,
- Moralić Fehim,
- Trutović Salih,
- Helić Meho,
- Havelka Nikola.

Vlasnici kovačko-kolarskih zanatskih radnji:

- Kamarić Osman i Zaim,
- Šaković Džafer i Hakija,
- Taletović Hakija,
- Sokolušić Avdo.

Vlasnici lončarskih zanatskih

- Nikolić Milisav,
- Huskić Rahim.

Vlasnici kalajdžijskih zanatskih radnji:

- Dalić Marko,
- Šatara Vaso.

Vlasnici bravarsko-limarskih zanatskih radnji:

- Rešidbegović Mustafa,
- Maksimović Stanko.

Vlasnici zlatarskih zanatskih radnji:

- Stojanović Rado,
- Simeunović Dušan,
- Stojanović Branko.

Vlasnici sajdžijskih zanatskih radnji:

- Izmirlija Asim
- Sarajlija Muhamed

Vlasnici fotografskih zanatskih radnji:

- Šaković Ismet,
- Varne Johan.

Vlasnici kostretarskih zanatskih radnji:

- Prohić Ibrahim,
- Lepirović Mehmed,
- Tufekčić Lutvo.

Vlasnici mlinova:

- Đulić Alija (vodenica),
- Tadić Jovo (vodenica),
- Vakuf (vodenica “Kapetanuša”),
- Jovanović Dimitrije (vodenica),
- Prohić Rukib (vodenica),
- Taborski Franjo (elektro-mlin “Spreča”).
- (autor tvrdi da su postojale još dvije vodenice, čija imena nije naveo)

Profesionalni šoferi:

- Kostić Pero,
- Boc Stevo,
- Prohić Ahmet.

Ličnosti koje su pred Drugi svjetski rat obavljale važnije državne, društvene i druge funkcije u Gračanici:

- Sreski načelnik: Branković Safet,
- Opštinski načelnik: Hifzefendić Hivzo,
- Predsjednik suda: (nije navedeno ime)
- Pristav: Šajkaš Franjo,
- Narednik žandarmerije: Karamehmedović Meho,
- Narednik policije: Musić Adem,
- Upravnik šumske uprave: Rabrenović Rajko,
- Upravnik pošte: Vejzagić Hamdija,
- Upravnik uprave puteva Domišljanović Ivan,
- Upravnik finansijske uprave Berberović Ibrahim,
- Upravnik osnovne škole: Urošević Đuro,
- Upravnik stručne škole: Hinić Cvijeta,
- Muderis Osman-kapetanove medrese: Šiljić Husein ef,
- Pravoslavni pop – prota: Sofrenić Mitar,
- Kadija: Hajdarović (ime nepoznato)
- Advokat: Jakanović Stevo,
- Predsjednik Narodne biblioteke: Kamarić Mustafa,
- Predsjednik “Kola srpskih sestara”: Nikolić Ljubica,
- Predsjednik sportskog društva “Soko”: Dr. Prohić Avdo,
- Predsjednik Vatrogasnog društva: Simić Ljubo,
- Predsjednik FK “Jedinstvo”: Rešidbegović Muhamed,

- Predsjednik FK “Bosanac”: Rešidbegović Suljo.

Napomene

¹ Nekoliko podataka o autoru ovog rada: Rođen je 1929. godine u Gračanici, potiče iz ugledne zanatsko-trgovačke familije Blagojevića, koji su doselili u Gračanicu početkom 20. stoljeća. Vrlo mlad, 1943. godine, sa svojom sestrom odlazi u partizane, a poslije završetka rata upisuje se na građevinski fakultet u Zagrebu. Po završetku studija, sve do kraja života radio je kao inženjer i privredni rukovodilac, najviše u ciglanama u Sočkovcu, zatim u “Građevinaru” i još nekim gračaničkim firmama iako sa politikom nije imao puno sreće, ipak je pod stare dane prihvatio da jedno kraće vrijeme obavlja čelnu partijsku funkciju u Gračanici. Posjedovao je široko obrazovanje i bio uvažen kao građevinski stručnjak i privredni rukovodilac. Javno se suprotstavljao nacionalnom političkom organizovanju na ovim prostorima i uskratio podršku Ozrencima, koji su ga pozivali da im se pridruži i pomogne organizovanje tamošnje infrastrukture SDS. Nekoliko mjeseci prije izbijanja rata na ovim prostorima poginuo je u saobraćajnoj nesreći izlazeći svojim putničkim automobilom iz dobojskog tunela.

Kako su mu u živom sjećanju bili mnogi detalji o izgledu Gračanice između dva svjetska rata, (koje mi je često iznosio), jednom prilikom zamolio sam ga da ih “baci na papir” kako bi mi mogli poslužiti kao građa za monografiju “Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji”, na kojoj sam, zajedno sa prof. Esadom Tihićem, počeo raditi krajem 1985. godine. Blagojević se odazvao ovoj molbi i poslu prišao vrlo ozbiljno, “inženjerski”. Tako sam već krajem 1986. godine imao u rukama nekoliko primjeraka teksta, kucanog mašinom, pod naslovom “Gračanica – neposredno pred Drugi svjetski rat 1941. godine”, u kojem je Blagojević sistematizovao niz podataka iz privrednog i društvenog života ondašnje Gračanice, sa posebnim osvrtom na komunalno-urbani aspekt. Nešto od tih podataka, s dopuštenjem autora, objavio sam u pomenutoj Monografiji, ali je rad kao cjelina sve do sada ležao kao rukopis u mojoj privatnoj arhivi. Stoga sam i odlučio da ga priredim za štampanje i objavim u ovom broju Časopisa, cijeneći da može biti od koristi svima onima koji se po bilo kojem osnovu bave Gračanicom. Tokom pripreme teksta za objavljivanje izvršena su neophodna skraćivanja i druge redaktorske intervencije, promijenjen naslov i ubačeni međunaslovi, ali je njegova autentičnost u potpunosti sačuvana. (O.Hamzić)

² U prilogu ovog rada autor je sačinio detaljan spisak zanatskih, trgovačkih, ugostiteljskih i drugih radnji i njihovih vlasnika u Gračanici neposredno prije Drugog svjetskog rata.